

बीउ विजनको अनुमोदन, उन्मोचन, र दर्ता सम्बन्धी निर्देशिका, २०७३

(नेपाल सरकारबाट स्वीकृत मिति: २०७३/५/१५)

प्रस्तावना : अनुसन्धानबाट विकसित तथा अन्य तरिकाबाट खेती गर्न उपयुक्त भनी पहिचान भएका बालीका नयाँ जातहरूको अनुमोदन, उन्मोचन र दर्ता गर्ने प्रक्रियालाई स्पष्ट र सरल बनाउन वाञ्छनीय भएकोले, बीउ विजन नियमावली २०६९ को नियम ३९ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी राष्ट्रिय बीउ विजन समितिले यो निर्देशिका बनाएको छ ।

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ : (१) यो निर्देशिकाको नाम “बीउ विजनको अनुमोदन, उन्मोचन, र दर्ता सम्बन्धी निर्देशिका, २०७३” रहेको छ ।

(२) यो निर्देशिका नेपाल सरकारबाट स्वीकृत भएको मितिदेखि लागू हुनेछ ।

२. परिभाषा : विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकामा, -

(क) “ऐन” भन्नाले बीउ विजन ऐन, २०४५ सम्भन्नु पर्छ ।

(ख) “नियमावली” भन्नाले बीउ विजन नियमावली, २०६९ सम्भन्नु पर्छ ।

(ग) “सूचित बीउ विजन” भन्नाले राष्ट्रिय बीउ विजन समितिबाट उन्मोचन वा दर्ता गर्ने निर्णय भै नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी तोकिएको भौगोलिक क्षेत्रमा खेती गर्न सिफारिस गरिएका बालीका जातहरूको बीउ सम्भन्नु पर्छ ।

(घ) “जात अनुमोदन” भन्नाले जात अनुमोदन, उन्मोचन र दर्ता उपसमितिबाट उन्मोचन वा दर्ता गर्ने निर्णय भै आएका जातहरूलाई राष्ट्रिय बीउ विजन समितिबाट पारित गर्ने कार्य सम्भन्नु पर्छ ।

(ङ) “जात उन्मोचन” भन्नाले देशभित्र विकास गरिएका बालीका नयाँ जातहरूलाई कम्तिमा तीन सिजनसम्म देशको विभिन्न भौगोलिक आवहवामा लगातार परीक्षण गर्दा उत्कृष्ट देखिएमा त्यस्ता जातलाई राष्ट्रिय बीउ विजन समितिले अनुमोदन गरी विभिन्न भौगोलिक क्षेत्रमा खेती गर्न सिफारिस गर्ने कार्य सम्भन्नु पर्छ ।

(च) “जात दर्ता (पञ्जीकरण)” भन्नाले देशभित्र वा बाह्य मुलुकमा विकास गरिएका बालीका नयाँ जातहरूलाई कम्तिमा दुई सिजनसम्म देशको विभिन्न भौगोलिक आवहवामा लगातार परीक्षण गर्दा उत्कृष्ट पाइएका एवम् खेतीपातिका लागि उपयुक्त देखिएका बालीका स्थानीय रैथाने जातहरूलाई राष्ट्रिय बीउ विजन समितिले विभिन्न भौगोलिक क्षेत्रको लागि खेती गर्न सिफारिस गर्ने कार्य सम्भन्नु पर्छ ।

३. बीउ विजनको अनुमोदन, उन्मोचन र दर्ता : (१) नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद् वा अन्य स्वदेशी कम्पनी तथा संघ/संस्थाले नेपालमा विकास गरेको नयाँ जात, विदेशमा विकास भएको जात, र स्थानीय रैथाने जात विभिन्न आवहवामा परीक्षण गरेको नतिजा सहित जात अनुमोदन, उन्मोचन र दर्ता उपसमिति समक्ष जात उन्मोचन वा दर्ता (पञ्जीकरण) को लागि १० प्रति लिखित प्रस्ताव र प्रस्तावको सफ्ट कपी सहित नियमावलीको अनुसूची-१ मा दिइएका मध्ये उपयुक्त हुने खालको निवेदन पेश गर्नु पर्नेछ । प्रस्ताव नेपाली वा अंग्रेजी भाषामा तयार गर्न सकिनेछ र त्यसको ढाँचा समितिले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

(२) नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद् वा निजी तथा गैर सरकारी संस्थाले आफूले एकलै वा अन्य स्वदेशी वा विदेशी संघ/संस्थासंगको सहकार्यमा नेपालमा विकास गरेको नयाँ जात विभिन्न भौगोलिक आवहवामा कम्तीमा तीन सिजनसम्म लगातार परीक्षण गर्दा उपयुक्त पाइएमा समितिले त्यस्तो जात उन्मोचन गर्न सक्नेछ । जात उन्मोचनको लागि प्रस्तावकले नियमावलीको अनुसूची-१, खण्ड (क) बमोजिमको निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(३) नेपालमै विकास गरिएको तर उन्मोचनको प्रक्रियामा जाँदा लामो समय लाग्ने र त्यसरी लाग्ने समयावधिमा किसानले या त कमसल जातको बीउ लगाउनु पर्ने या चाहेको जस्तो उत्पादन दिने विदेशी जातमा भर पर्नु पर्ने अवस्था विद्यमान भए समितिले दुई सिजनको परीक्षण नतिजाको आधारमा त्यस्तो जातलाई दर्ता

(पञ्जीकरण) गरी खेतीपातिको लागि सिफारिस गर्न सक्छ । यस्तो जात दर्ताको लागि प्रस्तावकले नियमावलीको अनुसूची-१, खण्ड (ख) बमोजिमको निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(४) किसानहरूलाई जातीय छनौट उपलब्ध गराई उनीहरूले चाहेको जस्तो गुण भएको बीउ लगाउन पाउने अवस्था श्रृजना गर्न विदेशमा विकास भएको जात दर्ता गर्ने व्यवस्था नियमावलीको नियम १२ को उपनियम (१) मा गरिएको छ । यस्तो जात समितिले दर्ता (पञ्जीकरण) गर्न मुलुकको विभिन्न भौगोलिक आवहवामा कम्तीमा दुई सिजनसम्म लगातार अनुसन्धानकर्ताले अनुसन्धान व्यवस्थापन गरी परीक्षण गर्दा उत्कृष्ट ठहरिनु पर्नेछ । यस्तो जात दर्ताको लागि प्रस्तावकले नियमावलीको अनुसूची-१, खण्ड (ग) बमोजिमको निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(५) समितिले नेपालमा परम्परादेखि खेती गरिँदै आएको स्थानीय जात दर्ता गरी खेतीपातिको लागि सिफारिस गर्न सक्नेछ । यस्तो जात दर्ताको लागि प्रस्तावकले नियमावलीको अनुसूची-१, खण्ड (घ) बमोजिमको निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(६) उपदफा (२) देखि (५) सम्म उल्लेख गरिएका विभिन्न जातहरू उन्मोचन वा दर्ता (पञ्जीकरण) को लागि पेश गरिएको प्रस्तावलाई राय, सुझाव एवम् प्रतिक्रिया पठाई दिन समितिको सचिवालयले दफा ५ बमोजिम गठन हुने प्राविधिक उपसमितिका पदाधिकारी एवम् सम्बन्धित अन्य निकायमा पठाउनेछ ।

(७) प्राविधिक उपसमितिका पदाधिकारी एवम् सम्बन्धित अन्य निकायहरूले प्रस्ताव प्राप्त भएको १५ दिनभित्र आफ्नो राय, सुझाव एवम् प्रतिक्रिया समितिको सचिवालयमा पठाउनु पर्नेछ ।

(८) समितिको सचिवालयले प्राप्त राय, सुझाव एवम् प्रतिक्रियाहरूलाई समेटी परिमार्जित प्रस्ताव तयार गर्न राय, सुझाव एवम् प्रतिक्रियाको प्रतिलिपि प्रस्तावकर्तालाई उपलब्ध गराउनेछ ।

(९) प्रस्तावकर्ताबाट परिमार्जित प्रस्ताव प्राप्त भएपछि उपयुक्त समयमा प्राविधिक उपसमितिका संयोजकको संयोजकत्वमा बैठक बसी प्रस्ताव उपर छलफल गरी निर्णय लिइनेछ । बैठकले प्रस्तावलाई सोभै या परिमार्जन सहित जात अनुमोदन, उन्मोचन र दर्ता उपसमितिमा पठाउने वा अस्वीकृत गर्नेछ । प्राविधिक उपसमितिले परिमार्जन सहित जात अनुमोदन, उन्मोचन र दर्ता उपसमितिमा पठाउने निर्णय गरेको खण्डमा छलफलमा उठेका विषयलाई समेटी प्रस्तावकले प्रस्ताव परिमार्जन गरेर समितिको सचिवालयमा पेश गर्नु पर्नेछ ।

(१०) पुनः परिमार्जित प्रस्ताव प्राप्त भएपछि समितिको सचिवालयले उपयुक्त समयमा नियमावलीको नियम ४ बमोजिम कृषि विभागका महानिर्देशकको अध्यक्षतामा गठन हुने जात अनुमोदन, उन्मोचन र दर्ता उपसमितिको बैठक राखी छलफल गराउनेछ । यो बैठकले पनि प्राविधिक उपसमितिको बैठकले जस्तै प्रस्तावलाई सोभै या परिमार्जन सहित समितिमा पठाउने वा अस्वीकृत गर्ने निर्णय लिनेछ । बैठकले परिमार्जन सहित प्रस्तावलाई समितिमा पठाउने निर्णय गरेको खण्डमा छलफलमा उठेका विषयलाई समेटी परिमार्जन गर्ने काम प्रस्तावकले नै गर्नु पर्नेछ ।

(११) जात अनुमोदन, उन्मोचन र दर्ता उपसमितिबाट जात उन्मोचन वा दर्ता (पञ्जीकरण) को सिफारिस भएका सबै प्रस्तावहरू ऐनको दफा ३ बमोजिम कृषि विकास मन्त्रालयका सचिवज्यूको अध्यक्षता गठन हुने समितिको बैठकमा पेश गरिनेछन् ।

(१२) समितिले जात अनुमोदन, उन्मोचन र दर्ता उपसमितिबाट विभिन्न भौगोलिक क्षेत्रका लागि सिफारिस गरेका जातहरू अनुमोदन गरी उन्मोचन या दर्ता (पञ्जीकरण) गर्ने वा प्रस्ताव अस्वीकृत गर्ने निर्णय लिनेछ ।

(१३) समितिबाट उन्मोचन वा दर्ता (पञ्जीकरण) गर्ने निर्णय भएका जातहरू सूचित गर्ने प्रक्रिया समितिको सचिवालयबाट आरम्भ गरिनेछ । जातहरूको सूची नेपाल राजपत्रमा प्रकाशन भैसकेपछि त्यस्ता जातहरूको बीउ विजनको व्यवसायिक कारोवार गर्न पाइनेछ ।

४. नयाँ जात उन्मोचन वा दर्ताको लागि प्रस्ताव पेश गर्ने समयावधि : वर्षे बालीका नयाँ जात उन्मोचन वा दर्ताको लागि चैत्रदेखि असारसम्म र हिउँदे बालीका लागि भाद्रदेखि मंसिरसम्ममा उपसमितिमा प्रस्ताव पेश गर्नु पर्नेछ । केन्द्रले प्राप्त प्रस्तावहरूको छलफल तथा निर्णय समितिबाट वर्षे बालीको लागि भाद्रदेखि चैत्रसम्म र हिउँदे बालीको लागि पौषदेखि असारसम्ममा गराउने गरी कार्यक्रम तय गर्नु पर्नेछ ।

५. **प्राविधिक उपसमितिको गठन** : (१) नयाँ जातहरूको उन्मोचन तथा दर्ता प्रक्रियालाई सहज एवम् सरल बनाउनका लागि प्रस्तावको अध्ययन गरी प्रतिक्रिया उपलब्ध गराउन र जातिय विशेषता, रोगकीराको प्रकोप, भौगोलिक क्षेत्रमा परीक्षण भएको तथ्याङ्क, बीउको अवस्था, आदि विषयमा प्रथम चरणमा विस्तृत छलफल गरी उपयुक्त तथा राम्रा जातहरूलाई जात अनुमोदन, उन्मोचन र दर्ता उपसमितिमा सिफारिस गर्नको लागि तपसिल बमोजिमका पदाधिकारीहरू भएको एक प्राविधिक उपसमिति रहनेछ ।

(क) सदस्य सचिव, राष्ट्रिय बीउ विजन समिति	संयोजक
(ख) प्रमुख, कृषि वनस्पति महाशाखा, नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद्	सदस्य
(ग) प्रमुख, कीट विज्ञान महाशाखा, नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद्	सदस्य
(घ) प्रमुख, बाली रोग विज्ञान महाशाखा, नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद्	सदस्य
(ङ) प्रमुख, माटो विज्ञान महाशाखा, नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद्	सदस्य
(च) प्रमुख, सम्बन्धित बाली महाशाखा, नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद्	सदस्य
(छ) निर्देशक, सम्बन्धित बाली निर्देशनालय	सदस्य

(२) प्रस्तावक, सम्बन्धित बाली अनुसन्धान कार्यक्रमको प्रमुख, जात विकास वा परीक्षणमा प्रत्यक्ष संलग्न हुने प्रजनक, तथा सम्बन्धित विषय विशेषज्ञलाई आमन्त्रित सदस्यको रूपमा सहभागी गराउन सकिनेछ ।

६. **प्राविधिक उपसमितिको काम, कर्तव्य र अधिकार** : (१) प्राविधिक उपसमितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ :-

- (क) राष्ट्रिय बीउ विजन समिति र जात अनुमोदन, उन्मोचन र दर्ता उपसमितिबाट भएका निर्देशनहरूको कार्यान्वयन गर्ने, गराउने ।
- (ख) जात उन्मोचन वा दर्ताको लागि पेश भएका प्रस्ताव उपर प्राविधिक उपसमितिमा अध्ययन एवम् छलफल गरी आफ्नो राय, सुझाव र निस्कर्ष दिने ।
- (ग) उन्मोचन वा दर्ता भएका कुनै जातलाई सूचीबाट हटाउन आवश्यक देखिएमा उपसमितिमा छलफल गरी हटाउन पर्ने मनासिव कारण सहित जात अनुमोदन, उन्मोचन र दर्ता उपसमितिमा सिफारिस गर्ने ।
- (घ) आवश्यकता अनुसार खडाबाली निरीक्षण गर्ने ।

(२) प्राविधिक उपसमितिको बैठक सम्बन्धी अन्य कार्यविधि नियमावलीको नियम १० को उपनियम (१) देखि (५) सम्म उल्लेख गरिए अनुसार हुनेछ ।

(३) प्राविधिक उपसमितिको बैठकको निर्णय संयोजकद्वारा प्रमाणित गरिनेछ ।

७. **विविध** : (१) प्रस्तावकले प्राविधिक उपसमितिबाट उन्मोचन वा दर्ताको लागि सिफारिस भएको जातको नमूना राष्ट्रिय आनुवंशिक स्रोत केन्द्र, खुमलटारमा पेश गरी त्यहाँ दर्ता गरेको प्रमाण र नम्बर जात अनुमोदन, उन्मोचन र दर्ता उपसमितिमा पेश गर्नु पर्नेछ ।

(२) जात अनुमोदन, उन्मोचन र दर्ता उपसमितिमा छलफल गर्नु अघि प्रस्तावकले नेपाली भाषामा लेखिएको नयाँ जातको जातीय गुण एवम् खेती प्रविधिको छोटो परिचय केन्द्रमा पेश गर्नुपर्नेछ । समितिको बैठक बस्नु अगाडि प्रस्तावकले जातीय गुण एवम् खेती प्रविधि समेटिएको परिमार्जित पुस्तिका २० प्रतिका दरले र सो को सफ्ट कपि समितिको सचिवालयमा पेश गर्नु पर्नेछ ।

(३) अनुसन्धानकर्ताले नयाँ जातको जातीय परीक्षण प्रत्येक वर्ष उही भौगोलिक क्षेत्रमा लगातार गरेको र कृषकको खेतबारीमा समेत परीक्षण भएको आधारमा मात्र जात उन्मोचन वा दर्ता (पञ्जीकरण) गरी सिफारिस क्षेत्र तोकिएको । कृषकको खेतबारीमा परीक्षण गर्ने क्रममा निजी क्षेत्रका सम्भावित बीउ विजन उत्पादकलाई समेत संलग्न गराउनु पर्नेछ ।

८. **निर्देशिकामा संशोधन** : यो निर्देशिकामा राष्ट्रिय बीउ विजन समितिको सिफारिसमा नेपाल सरकारले आवश्यकता अनुसार संशोधन तथा थपघट गर्न सक्नेछ ।